

DAVLAT SOLIQ SIYOSATI VA UNING XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR MOLIYAVIY BARQARORLIGIGA TA'SIRI

Abdulxamidov Ibroximjon Ikromjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti 4-bosqich

“Buxgalteriya hisobi va audit” yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15463338>

Annotatsiya: Ushbu tezisda davlat soliq siyosatining mazmun-mohiyati, uning iqtisodiy subyektlar faoliyatiga ta'siri va moliyaviy barqarorlikka bo'lgan bog'liqligi o'rganilgan. Soliq siyosatining fiskal va tartibga soluvchi funksiyalari asosida korxonalarda soliq yukining darajasi, investitsion faollik, rentabellik va likvidlikka bo'lgan ta'siri tahlil qilinadi. O'zbekiston soliq tizimidagi oxirgi yillarda amalga oshirilgan islohotlarning amaliy ahamiyati va xususiy sektor moliyaviy holatiga ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, fiskal ta'sir, soliq yuki, moliyaviy barqarorlik, investitsiya muhit, soliq islohotlari.

Davlat tomonidan olib borilayotgan soliq siyosati mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatiga bevosita ta'siri mavjud. Xususan, soliq stavkalari, imtiyozlar, soliqqa tortish bazasining aniqlanish tartibi va ma'muriy boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy holatini, foydalilik darajasini, sarmoya jalb qilish qobiliyatini va umumiy moliyaviy barqarorlikni belgilaydi. Ushbu tezisda aynan davlat soliq siyosatining xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy barqarorligiga ko'rsatayotgan ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy yondashuvlar asosida yoritiladi.

Soliq siyosati davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solish vositasi sifatida ishlatiladi. U nafaqat byudjetga tushumlarni ta'minlash, balki tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, aholi bandligini oshirish, daromadlarni qayta taqsimlash kabi maqsadlarga xizmat qiladi. Ayniqsa, xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida soliq siyosati moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Korxonalar uchun soliqlarning nisbiy yengilligi, ularning oldindan bashorat qilinishi, qonunchilikning barqarorligi – bularning barchasi faoliyatni ishonchli yuritish, uzoq muddatli investitsiya rejalarini tuzish va raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Moliyaviy barqarorlik deganda, korxonaning o'z majburiyatlarini vaqtida bajara olishi, to'lov qobiliyatining yuqoriligi, daromadlar barqarorligi va investitsiya jalb qilish imkoniyatining kengligi tushuniladi. Bunday barqarorlikni shakllantirishda korxona zimmasidagi soliqlar va majburiy to'lovlar hajmi bevosita ta'sir qiladi. Soliq yukining ortiqcha bo'lishi korxonaning sof foydasini kamaytiradi, naqd pul oqimini cheklaydi, aylanma mablag'lar tanqisligiga olib keladi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes vakillari uchun soliq tizimining soddaligi va tushunariligi ularning faoliyatini barqaror yuritishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Soliq siyosatining subyektlarga ta'siri bir nechta omillar orqali namoyon bo'ladi. Birinchidan, soliqlar daromaddan olib qo'yiladigan bevosita xarajat sifatida harakat qiladi, ya'ni ular sof foyda miqdorini kamaytiradi. Ikkinchidan, soliqlar amortizatsiya siyosatini shakllantirishda ishtirok etadi – agar imtiyozlar mavjud bo'lsa, texnologik yangilanish jarayoni tezlashadi. Uchinchidan, soliq siyosati nafaqat moliyaviy, balki strategik qarorlarni ham

belgilaydi – foyda solig'i, QQS, ijtimoiy soliq stavkalari yuqori bo'lgan sharoitda subyektlar investitsiyadan ko'ra daromadni yashirishga yoki faoliyat hajmini qisqartirishga moyil bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida oxirgi yillarda soliq siyosatining liberallasuvi sezilarli o'zgarishlarga sabab bo'ldi. 2019 yilda QQS stavkasining 20 foizdan 15 foizga, keyinchalik 12 foizga tushirilishi, foyda solig'i va ijtimoiy soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish tizimining joriy etilishi tadbirkorlar moliyaviy yukini yengillashtirdi. 2021–2023 yillarda joriy etilgan “Soliq islohotlari strategiyasi” doirasida soliq bazasining kengaytirilishi, soliq ma'muriyatchiligining soddalashtirilishi va subyektlarga soliq masalalarida konsalting xizmatlarining berilishi tadbirkorlik faolligini oshirdi.

Masalan, “Mikro Biznes” MChJ misolida olib borilgan kuzatuvlar asosida, 2020 yilda kompaniya daromadi 1,2 milliard so'mni, foydasi esa 170 million so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilga kelib soliq siyosatidagi yengilliklar tufayli daromad 2,4 milliard so'mga, foyda esa 390 million so'mga yetgan. Bu soliq yuki kamaygani sababli sof foydaning oshganini ko'rsatadi. Bunda foyda solig'ining 15 foiz darajasida ushlab turilishi, aylanmadan olinadigan soliqdan voz kechilishi va elektron hisob-faktura tizimining joriy etilishi asosiy rol o'ynagan.

Shu bilan birga, ayrim holatlarda soliq qonunchiligidagi doimiy o'zgarishlar, yangi elektron platformalarning murakkabligi, soliq ma'muriyatchiligining takomillashmagan jihatlari moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, kichik korxonalar elektron hisob-faktura, QR-kodli fiskal tizimlar, onlayn-kassa apparatlari kabi talablarni to'liq bajara olmasligi ularni norasmiy sektor sari yo'naltiradi. Bu esa nafaqat soliqlarning kamayishiga, balki korxona faoliyatining moliyaviy xavf ostida qolishiga olib keladi.

Shuning uchun soliq siyosati takomillashuvi nafaqat stavkalarni pasaytirish yoki imtiyozlar berishdan, balki ishonchli va bashoratli tartibga solish muhitini yaratish, barcha darajadagi subyektlar uchun soddalashtirish va teng shart-sharoitlar yaratishdan iborat bo'lishi lozim. Xo'jalik yurituvchi subyektlar barqaror ishlashi uchun soliq ma'muriyatchiligi qulay, qonunchilik barqaror, axborot tizimlari esa ochiq va oddiy bo'lishi zarur.

2020–2023 yillar mobaynida O'zbekiston Respublikasida faoliyat yurituvchi yirik va o'rta tadbirkorlik subyektlari bo'yicha statistik tahlillar soliq siyosatining ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Masalan, Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda kichik biznes subyektlarining sof foydasi umumiy 27 trln so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2023 yil yakunida bu ko'rsatkich 43 trln so'mga yetdi. Soliqlar bo'yicha o'rtacha yillik tushum 18% ga oshgan, biroq soliq stavkalarining pasaytirilgani bois, rentabellik nisbatan yuqorilagan.

Shuningdek, elektron soliq hisoboti tizimlarining joriy etilishi hisob-kitobda aniqlik, nazoratda shaffoflik, auditda avtomatlashtirishni ta'minladi. Bularning barchasi moliyaviy intizom va barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ba'zi hollarda soliq qonunchiligidagi tez-tez o'zgarishlar va qoidalarining murakkabligi kichik tadbirkorlik uchun xavf tug'dirmoqda. Bu esa soliq yuki oshmasa-da, moliyaviy risklarni ko'paytirishi mumkin. Natijada, ayrim korxonalar noto'liq hisobot topshirish, kechiktirilgan to'lovlar, yirik jarimalar tufayli o'zining aylanma mablag'lariga zarar yetkazmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliqlar korxona foydasi va naqd pul oqimiga eng bevosita ta'sir ko'rsatuvchi xarajat turidir. Shuning uchun soliq strategiyasi korxona moliyaviy strategiyasining ajralmas qismi bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, davlat soliq siyosatining to'g'ri yo'naltirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Soliq

stavkalari, imtiyozlar, ma'muriy tartib-taomillar va elektron xizmatlarning samaradorligi korxonalarning moliyaviy intizomi, foydalilik ko'rsatkichlari va sarmoya jalb qilish imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun davlat tomonidan olib borilayotgan soliq siyosatida barqarorlik, shaffoflik va subyektlar bilan muloqotga asoslangan yondashuv muhimdir. Shu asosda soliq siyosatini takomillashtirish orqali nafaqat byudjet barqarorligi, balki xususiy sektorning moliyaviy holati va iqtisodiy faolligi ham mustahkamlanadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-6074-sonli qarori, 2020 yil – “Soliq siyosatini liberallashtirish va soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish choralari to'g'risida”.
3. Davlat soliq qo'mitasining yillik hisobotlari (2020–2023 yillar).
4. Абдурахмонов Н.А., Тожибоева Х.Қ. “Бухгалтерия ҳисобининг назарий ва амалий асослари”. – Тошкент: “Iqtisodiyot”, 2022.
5. Комилов И.М. “Солиқлар ва солиқ тузилмаси”. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2021.
6. <https://soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasining rasmiy sayti.
7. <https://stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.